

ב.

והנה דברים אלו מושרשים בסדר של חכמת הקבלה, וכך כותב רבנו בעל הסולם (תע"ס ח"ב הסת"פ אות ט'):

"ותדע שה' העולמות א"ק ואבי"ע דיושר, הנה עיקר ההבחנה שבין העולמות הללו, הוא בשיעור עביות שנמצא במסך של כלים שלהם, כי מסך שבכלים שבעולם אדם קדמון הוא עב מאד, וכו', ומסך שבכלים שבעולם האצילות אינו עב כל כך כמו מסך שבעולם א"ק". עכל"ק.

יש כאן את ב' סוגי החושך שהזכרנו: העביות, שמשמעותה רצון לקבל - דהיינו עצם ההשתוקקות של הכלי אל האור, אשר מגיעה כאמור מתוך החושך והחיסרון שיש בכלי (סוג הא'). וכן המסך, שמשמעותו כח עיכוב - דהיינו כוח צמצום שהכלי מפעיל על הרצון לקבל, ומחשיך אותו, ומונע ממנו לקבל את האור (סוג הב'). בעולמות דקדושה ב' סוגי החושך מורכבים אחד על השני, דאין עביות ללא מסך בקדושה, אלא רק בס"א בלבד.

ובעבודת ה' הדברים מסודרים כך: א) יש לאדם תאוה לתענוג מסוים (עביות). ב) האדם צריך להפעיל כח מעכב, ולא להניח לעצמו לממש את התאוה. מהו הכח המעכב? האמונה בגדלות ה', דככל שהאמונה חיה יותר וגדלות ה' מאירה לאדם, אזי זה נותן לו את הכח לעכב את עצמו מלהשתמש בתאוה, כי התענוג של שירות המלך יותר גדול מן התענוג של התאוה. אבל בזמן שהתאוה גדולה, והאמונה קטנה, אזי התאוה מוחקת את זכרון האמונה כלא היה, ושולטת על האדם.

(ויש להוסיף, שלכאורה רק מצד הנברא הטעם של החושך הוא כדי שלא יהיה נהמא דכיסופא (הסוג הב'), אבל מצד המאציל הכל מגולגל כדי שייצא הכלי בעל החיסרון הגדול ביותר (הסוג הא'), שיהיה לו התענוג היותר גדול ששייך. וכמו שלמדנו בה' בחינות דאוי", שמצד המאציל הסדר מכון כדי שיווצר כלי עם כל התנאים הדרושים להשתוקקות אמיתית, דהיינו שיהיה לו בתחילה האור כדי שידע למה להשתוקק, ואחר כך יפרד מהאור כדי שתהיה לו השתוקקות אמיתית, וזה הענין של יתרון האור מתוך החושך. ואילו מצד הנאצל יש את הענין של נהמא דכיסופא, ועל כן הוא מסלק את האור ומכניס עצמו לתוך חושך והסתרת פני ה'. [ובאופן אחר אפשר להגדיר זאת: הטעם של יתרון האור מתוך החושך הוא מצד מטרת הבריאה, ואילו הטעם של נהמא דכיסופא הוא מצד תיקון הבריאה].

ודברים אלו עולים גם מביאורו של רבנו בעה"ס על דברי האר"י הקדוש בענין הצמצום, וז"ל האר"י: "דע, כי טרם שנאצלו הנאצלים ונבראו הנבראים היה אור עליון פשוט ממלא את כל המציאות, וכו', וכאשר עלה ברצונו הפשוט לברוא העולמות ולהאציל הנאצלים, להוציא לאור שלימות פעולותיו ושמותיו וכיניו, אשר זאת היתה סיבת בריאת העולמות, והנה אז צמצם את עצמו אין סוף בנקודה האמצעית אשר בו באמצע ממש, וצמצם האור ההוא, ונתרחק אל צדי סביבות הנקודה האמצעית", עכל"ק. והנה רוב המפרשים מבארים שהבורא צמצם את עצמו, אולם רבנו בעה"ס מבאר שהנברא צמצם את עצמו, דבתחילה הכלי קיבל את כללות אור האין סוף, ואח"כ חשק בהשוואת הצורה לאור העליון, ולכן הפסיק לקבל, דכפי שהאור אינו מקבל, כך גם הוא אינו רוצה לקבל, אלא חפץ להיות משפיע. ובאמת מאחורי הקלעים האור האלוקי דוחף את הכלי לצמצם את עצמו, אבל באתגליא נראה שהכלי הוא שפועל זאת. וסיבת הדבר, היות והמצב דאין סוף מתאר את מחשבת הבורא יתברך עצמו להיטיב לנבראיו, ולא שייך לשייך לבורא חוסר שלימות, דהוא שלם בתכלית השלימות, לכן לא שייך לומר שהבורא צמצם את עצמו, שכן פעולה כזו מורה על חוסר שלימות במערכת האלוקית, שמחמתה היה נזקק לפעולה חדשה זו של הצמצום. ולכן מבאר רבנו בעה"ס - שהנברא הוא שפעל את הצמצום מתוך שהרגיש את מצב ההשפעה של האור העליון כמצב נעלה, ורצה להדבק במצב זה, ולכן הפסיק לקבל.

וזוהו מה שמבואר בספרים (ראה ספר הדע"ה לבעל ה'לשם' חלק א' דף ס"ד ע"ב) "כי עצם הצמצום הוא כח המסתיר ומגביל את האור", ואינו רק העדר אור. והנפק"מ בזה, שאם הצמצום הוא רק העדר אור, אזי אין זה מתייחס כלל לעבודת הנברא. אבל אם יש אור, והצמצום הוא כח של

הנברא לדחות את האור, הרי זה מצביע על כללות אופי העבודה של הנברא. וכמאמר חז"ל שלא יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר, אלא אפשי אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי).

ג.

והנה אנו רואים כאן, שככל שהמסך עב יותר, ומחשיך יותר את העביות, אזי האור גדול יותר – דהיינו 'יתרון האור מן החושך'. אמנם עלינו להבין: בשלמא לגבי חלק העביות, מובן וטבעי, שככל שההשתוקקות גדולה יותר, כך גם האור גדול יותר. אולם לגבי המסך, כיצד מתוך ההסתרה שהכלי מסתיר מעצמו את האור – נהיה אור גדול יותר?

ונביא מדבריו רבנו בעה"ס בביאור ענין זה (שם אותיות י"ח-י"ט):

האור העליון יורד לכלי, אלא שהכלי מעכב אותו על דרכו, שלא להופיע בתוכו, משום הצמצום השורה על הכלי, מטרם ביאת האור הזה. וענין זה מכונה בספרים בשם "זווג דהכאה", היות והדבר דומה לשני דברים שהאחד רוצה לעבור ולפרוץ את הגדר והגבול שעשה השני, אמנם השני מזדקף לנגדו בכל תוקף ומונע אותו מהשיג גבולו, שנמצא כל אחד מכה על גבולו של השני. וכן נדמה לב' דברים קשים: כי טבע הנוזל, שמניח דבר אחר לכנוס ולהתערבב בתוכו, וכן דבר רך, מניח עכ"פ לדבר אחר לכנוס מעט ולדחוקו על קליפתו העליונה במשהו, משא"כ ב' דברים קשים, אין מניח האחד את חברו שידחוק אותו מגבולו אפילו משהו, ולפיכך הדברים הקשים הפוגשים זה בזה, המה מכים זה על זה, שהפגישה בעצמה עושה בהם הכאה. כן תבין ענין התפשטות האור העליון מא"ס ב"ה, שדרכו למלאות את הכלי (מצד רצונו להטיב לנבראיו), דהיינו כמות שהוא בא"ס ב"ה, וע"כ האור יורד באמת להתלבש בכלי, אלא כח הצמצום של הכלי מעכב אותו ואינו מניחו ליד לתוכו. ועל כן מובנת הפגישה הזו של האור העליון עם כח הצמצום, בשם זווג דהכאה, כלומר, שכל אחד מהם מפריע ומעכב על דרכו וחוקו של השני, כי אור א"ס חוקו למלאות את הבחינה הד' (הכלי המושלם, שהוא בחינה רביעית מד' אותיות הוי"ה), והבחי"ד עצמה חוקה לדחות את האור העליון לא לקבלו, כמבואר.

והנה מכח הפגישה וההכאה הנ"ל הנעשית בבחי"ד, נולד ויצא אור חדש, בדומה לאור השמש הפוגש על פני המראה, דהיינו על זכוכית הצבועה בצבע מעבר השני, שמתוך שקווי השמש אינם יכולים לעבור דרך המראה, משום הצבע המשווה עליה מהעבר השני, הנה משום זה חוזרים קווי השמש משם לאחוריהם, ומולידים שמה בהיקות אור. כן מתוך שהאור העליון נפגש בכח הצמצום שבכלי המכונה "מסך", הנה נבחן שהמסך הזה החזירהו אל שורשו. אמנם אין זה ענין של העלמה, אלא אדרבה, חזרת האור העליון מהכלי ולמעלה, היא נבחנת לאור חדש מיוחד, דהיינו תענוג חדש בהשפעה למלך, העולה על האור העליון ומלביש עליו, ומחזיק אותו בתוכו. והוא נבחן משום זה, כמו בחי' כלי המקבל את האור העליון. עכ"ל"ק.

רבנו מבאר כאן את סדר העבודה לגילוי האור: א'. יש את הכלי הטבעי – העביות, שהוא החושך הא', דהיינו חיסרון ורצון לקבל. ב'. עליו יש את המסך, שהוא כח

הצמצום והחושך הב' השורה על הכלי, ומכך נהיה אור חדש, הנקרא אור חוזר, והוא המקבל את האור. נמצא א"כ, שככל שהעביות [-הרצון לקבל] גדולה יותר, כך צריך להפעיל כח צמצום [-מסך] גדול יותר, וממילא האור המתגלה גדול יותר.

נמצא, שכאשר האדם רואה שמתגבר עליו הרע והחושך [-הרצון לקבל] - אדרבה, זוהי ההזדמנות שלו לגילוי האור, על ידי שיחשיך את הרצון לקבל וישים עליו מסך. וזהו יתרון האור מתוך החושך בב' המשמעויות הנ"ל: א. עצם הרע שהתגבר בו, שהוא חושך. ב. המסך שהפעיל על הרע, והחשיך את רצונות הקבלה שלו. ומב' בחינות החושך הללו נהיה אור גדול.

וכדברי הרמח"ל זי"ע וז"ל: "ואולם מעומק עצת חכמתו ית' היה לסדר הדברים באופן, שאף בהיות האדם שקוע בחומר בהכרח, יוכל מתוך החומר עצמו והעסק הגופני, להשיג את השלימות והתעלות אל הזך ואל המעלה, ואדרבא, השפלתו תהיה הגבהתו, ומשם יקנה יקר וכבוד שאין כמוהו, בהיותו הופך את החשך לאור ואת הצלמות לנוגה יורח". (דרך ה', ח"א פ"ד אות ד).

ד.

נביא בקצרה את יסוד הענין דמסך ואור חוזר בדברי האר"י הק', וז"ל (ע"ח שער מ"ז פרק א'): "בכל העולמות יש בחינת עצמות (-אור) וכלים. ותחילת הכל, נתפשט הא"ס בסוד יוד ספירות דאצילות (-העולם הזך ביותר, אצילות מלשון אצלו, היינו שהנברא דבוק בבורא ונמצא אצלו) בסוד כלים, כי הלא ענין התפשטות, מורה התעבות האור יותר ממה שהיה, ונמצא, כי יוד ספירות אלו הם יוד כלים, ונעשו מצד התפשטות הא"ס עצמו, רק שנתעבה האור ונעשו כלים על ידי התפשטות. ואחר התפשטות הזה, אשר על ידו נעשים י' כלים, אז נתלבש עצמות אין סוף בתוכם. וז"ס עצמות וכלים (כאן מבאר האר"י הק' את סדר יציאת החושך הא', דהיינו סדר יציאת הכלים, שיצאו מן הזך ביותר עד העב ביותר, שהוא בעל החושך והרצון לקבל הגדול ביותר, ולכן בו עתיד להתגלות האור הגדול ביותר, ולקמן מתאר את סדר גילוי החושך הב', שהכלי מסלק את האור ממנו, ועי"כ יכול לקבל את האור העליון בקדושה).

"והנה כאשר הגיע התפשטות הנ"ל עד המלכות דאצילות, ראה המאציל העליון שאין כח בתחתונים לקבל האור ההוא אם יתפשט יותר, ואז כאשר נגמר הכלי העשירית דאצילות, נעשית שם מסך ופרגוד אחד, המפסיק בין האצילות לשאר העולמות שלמטה הימנו. ואז הכה אור אין סוף יתברך, המתפשט עד שם, במסך ההוא, ואז, בכח ההכאה של הירידה, ופגע שם, חזר לעלות בסוד אור חוזר למעלה למקומו, ואז נגמר עולם האצילות בבחינת הכלים. ואז חזר הא"ס להתלבש בהן בסוד

העצמות. לכן עד המקום שמגיע אור א"ס, על דרך הנ"ל, נקרא עולם האצילות: כי האור עצמו הוא, רק שהוא אחר התעבותו". עכל"ק.

פירוש: אין הכוונה כפשוטו שהאור שחזר לאחוריו נעשה כלי, דאור משמעותו תענוג ושלימות וכלי משמעותו חסרון, ואיך שלימות יכולה להוות חסרון? אלא ע"י שהכלי מתאמץ ביגיעה עצומה להפעיל כח התנגדות קשה, המכונה "מסך", נגד הרצון לקבל שלו, נדחה האור לאחוריו, ומכללות האור הנדחה מאיר אור קטן אל הכלי הנותן לו תענוג בהשפעה, אשר בונה בו רצון להשפיע, ורצון להשפיע זה מכונה בשם אור חוזר, ע"ש שנולד מפעולת החזרת האור.

והנה, המסך נחשב כשורש העבודה, דהנברא מעכב את עצמו מלקבל למרות חשקו העז באור, ואילו האו"ח נחשב לשורש השכר, כי השכר של עובדי ה' הוא שיזכו ע"י יגיעתם לרצון להשפיע, שאינו מופיע אצלם מצד טבעם. וכאשר הנברא משתוקק להשפיע נחת רוח לבורא, אזי מגיע למסקנה שחייב לקבל את האור העליון כדי להשפיע נחת רוח להשי"ת, באשר רצונו של הבורא הוא להיטיב לנבראיו.

ובזה מבואר איך יתרון האור נולד דוקא מתוך החושך, דדוקא ע"י שהנאצל החשיך את עצמו, וסילק את האור, זכה לכלי האו"ח, שבהם מתגלה האור העליון. וזהו ע"ד שאמרו חז"ל על הפסוק "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט" - "בשכר ויסתר משה פניו (-הסתיר מעצמו את "פני" השי"ת, היינו את גילוי השי"ת) כי ירא מהביט, זכה לתמונת ה' יביט".

נמצא שמחוברים ומשולבים כאן ד' גורמים: א) גודל הרצון לקבל המכונה "עביות". ב) לפי גודל הרצון לקבל כך צריך להפעיל כח מסך המכונה "קושיות", כדי לעכבו מלקבל. ג) לפי גודל העבודה המכונה מסך, כך גודל הרצון להשפיע המכונה "אור חוזר". ד) לפי גודל הרצון להשפיע כך מתגלה האור העליון בכלי זה, דכל גילוי האור הוא רק כאשר הנברא אוהב את הבורא ורוצה להשפיע לו נחת רוח.